

Csanytelek és Maroslelle körzete hullámterének malakológiai vizsgálata Barber csapdával.

Bába Károly

Abstract: *Malacological examinations at the flood plain in the vicinity between Csanytelek and Maroslelle using Barber trap.* This work presents the results of an analysis carried out on samples collected from 12 soil traps (Barber traps) on 16. 08. 1995 near the villages of Csanytelek and Maroslelle close to the flood plain (collection sites no.1-3 and 4-10. respectively). As a result of artificial poplar planting in the areas the dominance of the Mediterranean faunal elements has significantly increased to the expense of the other fauna elements with 6 Adriatic- and 8 Holomediterranean species resulting in an impoverishment of the collection sites (Table 1–2.). There is an increase in the number of D (open-area dweller), S (steppe dweller) and C (light-preferring) animals. As a result of forest treatments and the artificial introduction of poplars to the area the Tisza valley undergoes a continuous impoverishment regarding its malacofauna (Bába 1995).

Key words: barbertraps, ecological species group, habitattype, fauna domains

Bevezetés Anyag, módszer

A Tisza déli részén Csanytelek térségében és a Maros mentén Maroslelle körzetében talaj- és tálcscapdák lettek kihelyezve. A Barber talajscapdák száma 12 volt, gyűjtőhelyként. A talajscapdákat 1995.08.16. ürítették ki a JATE Ökológiai Tanszék munkatársai.

A feldolgozott anyag áttekintést ad a két folyószakasz hullámterének és ártereinek malakológiai állapotáról. A szárazföldi csigák alkalmasak a környezet különböző abiotikus és biotikus tényezőinek indikálására (Bába 1970, 1975, 1982 a, b, 1994).

Az értékelést fajcsoportok segítségével végeztem (Bába 1991, 1994).

Ökológiai fajcsoport: Az árnyékkedvelő, C. fényigényes (Az A, C csoport nedvességigényes). B. mocsárlakó (ott is felbukkannak, ahol a szikes talaj felnedvesedése révén az el-folyósodik). E. vízparti ubiguisták, D. nyílt térszínlakók. Élőhely típusok (Lozek 1964 kategóriáinak összevonásával). E. erdőlakó, BE. bokorerdő lakó, (cserjésedésre érzékeny csoport) VP. vízparti ubiguisták, S. sztyepplakók. Táplálkozási típus (Frömming 1956 vizsgálatai alapján) O. Omnivor, H. herbivor, Sz. szaprofág.

Állatföldrajzi faunakörök (Bába 1982) kontinentális klímakarakterűek:

1.1. kelet-szibériai, 1.2. nyugat szibériai, 1.3. euroszibériai, 1.4. holarktikus

3. kaspiszarmata, 5.3. ponto-pannon. *Subatlanti klíma karakterűek:* 6. adriatico-mediter-rán, 8. holomediterrán. (2. táblázat tartalmazza a fajcsoportok százalékos értékeit).

Az értékelésnél felhasználtam a fajszűrőséget/csapdászámra számított átlagos fajszám, a juvenilis egyedek % értékeit.

Gyűjtőhelyek: (számozás az 1–2. táblázaton 1–10-ig.)

Dél-Tisza:

1. Csanytelek határa töltés belső-alsó része. 2. Csanytelek határa töltés külső-alsó része.

3. Dóc körzete ritka tölgyes (korábban katonai táborhely Bába 1970)

Maros, Maroslelle térségében a 4–10 gyűjtőhelyek a hullámtéren:

4. Belső üde gyepek. 5. Öreg nyáras. 6. Töltés külső oldala. 7. Töltés külső oldala, töltés alja.

Hullámtéren kívül:

8. Nemes nyáras. 9. Kaszálatlan gyepek kőtömbök mögött. 10. Mezővédő erdősáv.

Előkerült fajok

A két folyószakaszcsontról 12 faj (12 szárazföldi, 1 vízi) 281 egyede került elő a Barbercsapdákban (1. táblázat). Feltűnő, hogy az Alsó Tisza vidék 28, a Kőrös-Maros köze 27 fajával szemben a gyűjtőhelyekről milyen alacsony fajszám került elő /a mellékelt jelentés: „A Tisza völgy malakológiai benépesülése és elszegényedése” 8. ábra tanulsága szerint).

A hullámtéren rendszeresen előforduló fajok közül mindössze a *Succinea*, *Cochlicopa*, *Vallonia*, *Deroceras*, *Perforatella* került elő. A Maros hullámtéren terjedő *Helix lutescens* is ide számítható. Ezekkel szemben a hullámtéren az utóbbi években főleg a nyárasítás révén (a feltáró utak mentén) megjelentek holomediterrán és adriato-mediterrán elemek, mint a *Monacha cartusiana* és a synantróp *Arion hortensis* és *Limax maximus*. E fajok a vizsgált hullámtéri gyűjtőhelyeken az egyedszám 27,75%-át teszik ki.

A gyűjtőhelyek fajgyűjtései

A vizsgált gyűjtőhelyek fajszegénységükkel tűnnek ki (1. Táblázat). Kivételt képez a /5/, és /9/ gyűjtőhelyek a Maros hullámtéri öreg nyáras és a hullámtéren kívüli használatlan gyepek. Itt legmagasabbak a fajszűrségi értékek és a szaporulat zavartalanságát mutató juvenilis százalékok. Ugyanakkor mindkét lelőhelyen magas a holomediterrán, illetve synantróp elemek dominanciája.

A többi gyűjtőhely hullámtéri és hullámtéren kívüli egyaránt fajszegények, különösen érvényes ez a töltések külső, belső oldalaira, amelyek rendszeresen kaszáltak és a töltések aljára, ahol legerősebb a taposás. Illetve az /1/ gyűjtőhelyen kis vízállásokban az *Anisus spirorbis* vizicsiga is fellelhető.

Az élőhelyek háborítottóságát a fajcsoport megoszlások is jelzik hiányos összetételükkel (2. táblázat).

Az ökológiai fajcsoportokból B. és D. csoportok dominálnak az élőhelyek többségében. A B. csoportból a *Monacha cartusiana* szikesebbé is jól tűri a D. csoportból domináns a *Cepaea vindobonense*. Mindkét faj elszaporodása kultúrhatárookra utal, s ez alól a hullámtéren lévő gyűjtőhelyek se mentesek. Az A. és C. fajcsoport erdőkre jellemző. Az öreg nyárasban (a ligeterdőkre jellemző két fajcsoport) az A. + C. összértéke 73%. A hullámtéren kívüli nemes nyárasban az A. értéke alacsony. A vízállások területre telepített nemesnyárasban az egyébként hullámtéren jellemző E vízparti fajok aránya magasabb a hullámtéri gyűjtőhelyeknél.

Az élőhelytípus fajcsoportjai hasonló módon jellemzik a gyűjtőhelyeket az E. erdőlakók itt is 73%-al részesednek az öreg nyárasban (amely az egyetlen természetközeli eredetű gyűjtőhely). A gyűjtőhelyek többségét itt is a S. sztyepplakók alkotják. A másik domináns fajcsoport a BE. bokorerdőlakók, ezek dűsnövényzetű (nitrogénben gazdag) talajokon is

1. táblázat

			Dél-Tisza				Maros-mente							
	Öf	ET	TT	Áf.	4	7	14	21	20	23	22	25	26	27
				Szárazföldi fajok										
1	E	VP	0	1,2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	E	BE	0	1,4	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
3	B	S	Sz	1,2	-	-	-	-	2/1	-	-	-	3/1	-
4	D	S	h	1,1	-	-	-	-	-	1/1	-	-	2	-
5	D	S	Sz	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	E	S	Sz	1,4	-	-	-	-	2	-	3	-	1	1
7	D	S	0	6	-	-	-	-	36/32	-	-	-	-	-
8	A	E	0	8	-	-	-	-	8/5	-	-	9/7	-	2
9	E	VP	0	1,3	-	-	-	-	-	-	-	-	135/89	1
10	B	S	H	8	-	1/1	-	12/7	1/1	2/2	10/9	1/1	61/35	-
11	E	VP	H	1,1	-	-	-	-	1	-	-	2/2	9/7	-
12	D	BE	H	3	-	-	5/1	5/3	19/5	-	2	7/1	9/6	-
13	D	S	H	5,3	-	-	-	4/4	-	-	-	-	-	-
14	C	BE	H	5,3	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-
				Vízifajok										
1.				Anisus spirorbis	1/1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
				Σ egyed	1/1	1/1	5/1	21/14	60/44	3/3	15/9	19/11	225/13	4
				fajszám	0,08	0,08	0,16	1,08	2,16	0,25	0,91	1,08	2,41	0,16
				juvenilis %	100	100	20,0	66,66	73,33	100	60,0	57/59	61,77	-
				fajszám	1	1	1	3	8	2	3	4	9	3

Jelmagyarázat*Csanyítélek*

1. 4 töltés belső-alsó része
2. 7 töltés külső-alsó része
3. 14 Dóc rítatólgyes

Maros-Marostelle térsége

4. 21 Belső tude gyepek
5. 20 öreg nyáras
6. 23 töltés külső alja
7. 22 külső töltés oldal
8. 25 nemes nyáras
9. 26 használatlan gyepek kövénél
10. 27 mezővédő erdőszáv

megjelennek. Jó példát ad erre a (8) nemesnyáras a hullámtéren kívül és a /4/ belső üde gyepek a hullámtéren.

A táplálkozási típusok közül az Omnivor (O) típus jellemző a vízhatás alatt álló, hullámtereken és az átalakulóban lévő gyűjtőhelyeken. A vizsgált gyűjtőhelyek közül az öreg nyárasban, a hullámtéren kívül a nemesnyárasban és mezővédő erdősávban magas az Omnivor fajcsoport aránya. A vizsgált gyűjtőhelyek legnagyobb részében a H. herbivor fajcsoport domináns. Ez a gyűjtőhelyek N. felhalmozódás következtében bekövetkező erős gypesedését jelzik.

Az állatföldrajzi felosztás más nézőponttól jelzi a gyűjtőhelyek háborítottóságát. Az ár- víz hatása alatt álló hullámtereken a kontinentális szibériai-ázsiai faunaelemek /1.1, 1.2, 1.3, 1.4/ dominánsak. A vizsgált gyűjtőhelyeken nem ez a helyzet. Két faunakör domináns a 3. kaspi-szarmata (D-nyílt térségek lakói) még az öreg nyárasban is, továbbá a 8. holomediterrán. A holomediterrán elemek antropogén hatásra terjednek. Hiányoznak a hullámterekre jellemző Európai-hegyvidéki (kárpati, kárpati-balti, kárpati szudéta) és a ponto-mediterrán (tráziai, illír-möziai) továbbá az atlanto-mediterrán elemek a vizsgált gyűjtőhelyeken.

2. táblázat. Fajcsoportok megoszlása a gyűjtőhelyeken

	Gyűjtőhelyek									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ökológiai fajcsoport										
A	-	-	-	-	13,33	-	-	47,30	-	50,0
C	-	-	-	-	60,0	-	-	-	-	-
B	-	100	-	57,14	1,66	66,66	66,66	5,26	25,97	-
E	-	-	-	-	9,98	-	20,0	10,52	69,47	50,0
D										
Élőhely típus										
E	-	-	-	-	73,33	-	-	47,36	-	50,0
BE	-	-	100	23,80	18,33	-	13,33	36,84	7,13	-
VP	-	-	-	-	3,32	-	-	10,52	66,87	-
S	-	100	-	76,19	4,99	100	86,66	5,26	26,61	50,0
Táplálkozási típus										
O	-	-	-	-	78,32	-	-	47,30	64,27	50,0
H	-	100	100	100	18,33	100	80,0	52,60	35,70	-
Sz	-	-	-	-	3,33	-	20	-	0,64	50,0
Állatföldrajzi felosztás										
1.1	-	-	-	-	1,66	66,66	-	10,52	4,54	-
1.2	-	-	-	-	1,66	-	-	-	-	-
1.3	-	-	-	-	-	-	-	-	62,33	-
1.4	-	-	-	-	6,66	-	20,0	-	2,58	50,0
3	-	-	100	23,80	15,0	-	13,33	36,84	5,19	-
5.3	-	-	-	19,04	-	-	-	-	-	-
6	-	-	-	-	60,0	-	-	-	-	-
8	-	100	-	57,14	14,99	33,33	66,66	47,36	25,97	50,0
Σ kontinentális	-	-	100	42,84	24,98	66,66	23,33	47,36	74,64	50,0
Σ sábatlanti	-	100	-	57,14	74,99	33,33	66,66	52,62	25,97	50,0

Összefoglalás

Összegzésül megállapítható, hogy a két vizsgált folyószakaszon talajcspadával gyűjtött élőhelyek nagyfokú antropogén hatás alatt állnak. Az antropogén hatások a hullámtéren is jelentkeznek a kaszált töltésoldalakon, az erdészeti kezelés alatt álló öreg nyárasban, ahol a synantrop meztelencsigák felszaporodtak. Általánosan jellemzi a talaj nitrogén tartalmának növekedése (korábbi műtrágyázás) melyet a herbivor elemek túlsúlyba kerülése jellemez. A szikesedésnek is ellenálló fénykedvelő holomediterrán *Monacha* terjedése és elszaporodása, továbbá a sztyeppelem /D/ kaspi-szarmata *Cepaea vindobonensis* dominánsá válása jelzi legjobban a synantrop meztelencsigák mellett a két térségben az antropogén hatások túlsúlyba kerülését. A kapott kép összhangban van a Tisza völgy elszegényedését tárgyaló közleményemmel (Bába 1995)

Irodalom

- Bába, K. (1970): Néhány Dél-alföldi tölgyerdő csigatársulása. Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. II. 95–100.
- Bába, K. (1975): Erdők állapotának minősítési lehetőségei a csigák mennyiségi változásai segítségével. Juhász Gyula Tanárképző Főisk. Tud. Közl. II, 37–57.
- Bába, K. (1982): Eine neue zoogeographische Gruppierung der ungarischen Landmollusken und die Wertung des Faunabildes. *Malacologia* 22 (1–2), 441–454.
- Bába, K. (1982): A folyók hatása az Alföld tájegységeinek szárazföldi Malakofaunájára, *Malakológiai Tájékoztató Eger* 2, 22–24.
- Bába, K. (1986): Über die Sukzession der landschneckenbestände in den verschiedenen Waldassotiationen der ungarischen Tiefebene VIII. Int. Malacological Congress Budapest, Proceedings of the 8th Internat. Malacological Congress, Budapest, 1983. 13–17.
- Bába, K. (1991): Ökológiai fajcsoportok és értékelési lehetőségeik a Malakológiában. II Magyar Ökológus kongr. Pate Georgikon, Keszthely, Abstracts, 9.
- Bába, K. (1994): A hullámtéri ökológiai folyosórendszer veszélyeztető tevékenységek malakológiai indikációja. Die Malakologische Indikation der das ökologische Korridorsystem gefährdeten Prozesse. II. Kelet-magyarországi erdő, Halgazdálkodás és Természetvédelmi Konferencia Debrecen. Előadások és poszterek összefoglalója 252–258.
- Bába, K. (1995): A tisza völgy malakológiai benépesülése és elszegényesedése 1–11 (kézirat-manuscript) Előadva: az 1995. évi Tiszaankénton
- Frömming, E. (1953): Biologie der mittelenropäischen Landgastropoden. Duncker et Humbolt Berlin, 1–404.
- Ložek, V. (1964): Quartermollusken der Tschechoslowakei. *Rozpravy, Verlag der Tschechoslowakischen Akad. Der. Wissenschaften, Praha*, 1–374.

BÁBA, Károly
SZEGED
Vár u 6.
6720